

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

בס"ד, גליון תקמח, פרשת דברים-חזון, תשפ"ג

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו. אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה שהרי לא האמין זה שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותו בדברים שהם נקנים בהם" ע"כ, דדוקא אם אומר לו וסומך עליו, אבל באופן זה לא ידע ולא סמך עליו ויכול לחזור בו.

ב

האם תן כזכי

הנידון

בדין הנ"ל, מה הדין אם הקרוב אמר לי בפירוש, "תן את הזהב לאחיך הנצרך", האם זכה אחי בזהב.

תשובה

כיון שתן כזכי, זכה האח בזהב. ועוד שמת נותן בחיי מקבל יש משום מצוה לקיים דברי המת.

ביאור התשובה

בדין זה יתכן שזכה האח בזהב, כמבואר בחושן משפט (קכה ז) שתן כזכי במתנה, אם נותן לו לתת לאחיו. ולא נאריך בפרטי הלכה זו, כיון שאפילו אם הולך לאו כזכי, מכל מקום כיון שמת הנותן בחיי מקבל, מבואר בגיטין (יד, ב) ובחושן משפט (קכה סעיף ח) דיש מצוה לקיים דברי המת, וחייב לתת לאחיו משום מצוה לקיים דברי המת. וכל זה אם אמר בפירוש תן לו, אבל רק אם הסכים, אין מצוה לקיים דברי המת.

ג

ממון המוטל בספק

הנידון

בהנ"ל, מה הדין כשאין ידוע מה היה המעשה.

תשובה

כיון שאין ידוע, הוי ממון המוטל בספק, ואי אפשר להוציא מיד המוחזק. מכל מקום על הצד הטוב יותר, הוא להתפשר חצי חצי ולעשות מחילה זה לזה.

שאלות ותשובות קצרות

ובו יבואר: א. קיבל זהב במתנה, ונטל כדי לתת לאחיו לאחר זמן, ורוצה לחזור בו. ב. נתן לו אחד זהב, ואמר לו תן לאחיך, ומת בחיי מקבל, האם זכה. ג. דין ממון המוטל בספק. ד. השבת אבידה לחפץ שותפין, שאין שוה פרוטה לכל אחד. ה. השבת אבידה לחפץ של הקדש. ו. גוי שהשכיר דירה, ועשה תנאי שלא יקבעו מזוזה בדירתו. ז. השתמשות בבית גוי בלא רשות.

א

זכין לאדם שלא בפניו

הנידון

"קרוב משפחתי בארצות הברית, ביקש ממני שאבוא עמו לכספת, כיון שעולה לארץ ישראל, ורוצה לחלק את המונח בכספת לידידים וקרובים. בכספת היו מטילי זהב, ונתן לי אותם במתנה. אמרתי לו, שכיון שאחי נצרך, אתן זאת לאחי, והסכים עמי. נטלתי את הזהב והנחתים בביתי, לימים לא רציתי לתת את הזהב מיד לאחי, כיון שחששתי שיבזבזם, לכן לטובתו, רציתי לתת לו את הזהב מעט מעט, בכל פעם שמחתן ילד. לימים, מצבי הכלכלי השתנה, ואני רוצה ליטול לעצמי את הזהב. האם מותר לי לקחת את הזהב לעצמי, או שכבר זכה בהם אחי. יש לציין שלא אמרתי לאחי כלום."

תשובה

יכול ליטול את הזהב לעצמו, כיון שאחיו לא קנה אותם, ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה.

ביאור התשובה

באופן זה ברור שהאח לא זכה בזהב, שהרי המוחזק בזהב לא רצה לתת לאחיו מיד רק מעט מעט, וגילה דעתו שאינו מזכה לו בשום אופן, אלא מחזיק בידו לתת לו מעט מעט. ואפילו אם נאמר שיש אופן שהחצר קונה לזוכה, הני מילי כשבאמת רוצה להקנות לזוכה, אבל כאן לא רצה להקנות לו כלל אלא קצת קצת, וכיון שלא אמר לאחיו כלום, אין כאן אפילו חשש של מתנה מועטת שכתב המחבר בחושן משפט (רד, ח) "וכן מי שאומר לחבירו ליתן לו מתנה, ולא נתן, הרי זה ממחוסרי אמנה. במה דברים אמורים, במתנה מועטת,

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דהכא אי"ז אבידה כלל, דכל היכא דאיתיה בבי גזא דרחמנא איתיה, ואף בלא דינא דהשבת אבידה צריך להביאו להקדש, כיון שהוא ברשותם. ולפ"ז א"ש אף בקדשי בדה"ב דלא שייכא בהו טעמא דהקרבה הנ"ל, מ"מ צריך להביאו לידי גזבר וכמש"נ עכ"ל.

לפי זה, גם כל דבר הקדש שנאבד ביה זגזא דרחמנא הוא, ושייך להקדש, וחובה להחזירו כיון שהוא ברשותם ולא נעשה אבידה, כי הוא של הקדש בכל מקום שהוא - לכן חייב להשיב.

העולה מזה: מבואר בחולין, שיש מצות השבת אבידה להקדש. ואע"פ שאין דין מזיק להקדש, דאינו רעך, מבאר הרב אלישיב זצ"ל משום דמצוה להביא קדשים למזבח, ולפי זה רק בהמה למזבח יש השבת אבידה. ועוד מוסיף לומר, דאינו אבידה, דכל היכא דאיתא, בי גזא דרחמנא איתא, ואינו אבידה.

ה

השתשמות בבית גוי בלא רשות

הנידון

"שכרתי מגוי דירה לכמה שנים, על מנת להשכיר לאחרים לתקופה קצרה. הגוי עשה עמי תנאי שלא יקבעו מזוזה בדירה, כי קלקלו לו את הדירה הרבה פעמים, לכן בכל אופן הוא לא מסכים להשכיר למי שקובע מזוזה. נפשי בשאלתי האם מותר להשכיר למי שיבקע מזוזה, ולעבור על דברי הגוי."

תשובה

דין זה שנוי במחלוקת ואין הכרעה בזה, ומעיקר הדין יש מקום להתיר. אבל המחמיר תבוא עליו ברכה.

ביאור התשובה

מחלוקת הפוסקים אם מותר להשתמש בממון הגוי בלא רשותו

הנה כיון שהגוי התנה את השכירות בתנאי זה, אפילו אם יקבע מזוזה באופן שהגוי לעולם לא ידע ולא יזיקו, מכל מקום כיון שעשה תנאי מפורש בשכירות, הרי שאם קובע מזוזה הוא משתמש בקרקע של הגוי בלא רשותו, ויתכן שהשכירות בטל. ויש לברר, האם מותר להשתמש בקרקע של גוי שלא ברשות, דגול הגוי אסור והפקעת

ד

בדין השבת אבידה להקדש

הנידון

מה הדין באחד שמצא חפץ של ציבור שנאבד, כגון ספר של ביהמ"ד דליכא פרוטה לכל אחד, האם מעיקר הדין יש בזה מצות השבת אבידה.

תשובה

חייב להשיב.

ביאור התשובה

השבה לחפץ שאין בו שוה פרוטה

יפה שאלת. ואין זמני פנוי לעיין לעומק. אבל מקופיא אחר העיון הקל אומר לך מה דעתי. הנה מבואר בחושן משפט (רסב סעיף ב), דאם ידוע על חפץ שהוא של שותפין, ואין שוה פרוטה לכל אחד פטור להשיב. מכל מקום, המוצא ספר של בית מדרש וכדו' יש לזה דין של הקדש ולא של שותפין, שכל הדברים של הקדש אין להם דין שותפות, אלא דין הקדש, ולא שייך כלל לומר שלא מגיע שוה פרוטה לכל אחד, כי אין זה חפץ של שותפות, כי חפץ של הקדש הוא מהות אחרת לגמרי. הוא ברשות הקדש.

העולה מזה: דאם ידוע על חפץ שהוא של שותפין, ואין שוה פרוטה לכל אחד פטור להשיב. מכל מקום, המוצא ספר של בית מדרש וכדו' יש לזה דין של הקדש ולא של שותפין, שכל הדברים של הקדש אין להם דין שותפות, אלא דין הקדש.

האם יש מצות השבת אבידה בהקדש

ובאמת היה ראוי לומר שאין מצות השבת אבידה בהקדש, כמו שמזיק הקדש פטור, דרעך ולא הקדש. אבל בחולין (קלח ב) מבואר, שיש מצוה להשיב לגזבר אבידה של הקדש. ורבינו הגדול מרן החתם סופר (שם, בחידושו) תמה על זה מדוע חייב להשיב להקדש. ומורנו הרב אלישיב זצ"ל אמר וז"ל (הערות הגרי"ש אלישיב חולין קלח, ב) "אלא להביאו לידי גיזבר. יש להעיר דהא לכאורה ליכא מצות השבת אבידה להקדש, דאין זה "רעך", וגם דין מזיק ליכא בהקדש, ואיך שייך לומר דאתה מצווה להביאו לידי גזבר. אולם מ"מ כיון דמצוה מן התורה להקריב קדשי מזבח על המזבח, כל אחד מישראל מצווה בזה, ולכך מצוה להביאו לידי גזבר שיבוא לידי הקרבה. עוד י"ל

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

העולה מזה: רוב הפוסקים סוברים שאין חשש שואל שלא מדעת בממון הגוי, אבל יש שאוסרים, לכן מעיקר הדין יש מקום להתיר.

במקום שיש חילול ה'

מכל מקום אין הכרעה בדבר. ואם יש חשש של חילול ה' ראוי להשמר מזה, כמו שכתב בבאר הגולה (חושן משפט סימן שמח ס"ק ה) וז"ל "וע"ל ר"ס רס"ו שאם החזיר האבידה לעכו"ם לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה ה"ז משובח וכו' ע"כ, וכן הדין בהחזרת הטעות שטעה העכו"ם מעצמו. ואני כותב זאת לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון, ולא הניחו אחריהם ברכה, וכמ"ש בספר חסידים סימן תתרע"ד רבים אשר קדשו ה' והחזירו טעות העכו"ם בדבר חשוב גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתום לעולל"ה" עכ"ל. ומה שכתב בשם ספר חסידים ז"ל ספר חסידים (סימן אלף עד) "אל יעשה אדם עול אפילו לנכרי". עכ"ל.

מכל מקום שורת הדין נראה שאין למחות ביד מי שנוהג היתר בזה. אבל מי שגדול בטחונו בה' לא יעשה זאת, ושכרו יהיה כפול מן השמים.

העולה מזה: אם יש חשש שיהיה חילול ה' ראוי להמנע מזה.

הלוואתו מותרת, לכן יש לדון, האם שימוש בחפציו שלא ברשות האם הוא גזל או כהפקעת הלוואה.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק א סימן קלח אות ד) מביא את התומים (סימן עב, ס"ק נז) דמאריך בזה ומביא מחלוקת אם הפקעת פקדון מותרת כדין הפקעת הלוואת גוי, ומסיק בשבט הלוי, שאפילו לאוסרים הפקעת פקדון וחייב להשיב את הפקדון, מכל מקום מותר להשתמש בפקדון, כי בגוי אין איסור השתמשות במשכון שלא מדעת.

אבל באמת הוא מחלוקת גדולה בזה, וז"ל הפתחי חושן (חלק ה גניבה ואונאה, פרק א, הערה ג) "שואל שלא מדעת בגוי. עיין לעיל שנראה שנחלקו הפוסקים אם מותר בשל עכו"ם, ולדעת האוסרים אפשר דהיינו לענין חיוב אחריות שנקרא גזלן, אבל אינו עובר בלא תגזול, ובהגהות מהרש"ם לאורח חיים סימן תרלז כתב בשם תוע"ר שלכו"ע מותר, אבל במנחת פתים סימן שא כתב ששואל של"מ מעכו"ם הוא כגזלן וחייב באחריות, וציין לדברי הדגומ"ר באו"ח סימן תקפו למג"א סק"ח, ונראה שהדגול מרבבה לא פשיטא ליה בדין שואל שלא מדעת בעכו"ם אם דינו כגזלן, ומדברי האבני נזר (אורח חיים, מד, אות ד) דלעיל נראה שדינו כגזילה ממש. ובשו"ת תשורת ש"י סימן שיח כתב שמותר להשתמש בחצרו, ואפשר דדוקא לשיטת הפוסקים שאין איסור גזל בקרקע כתב כן, או אם נאמר שאינו אסור בעכו"ם אלא משום חילול ה', אבל אם יש איסור גזל ממש, צ"ע מנין לו" עכ"ל.

נמצינו למדים שרוב הפוסקים סוברים שאין חשש שואל שלא מדעת בממון הגוי, אבל יש שאוסרים, לכן מעיקר הדין יש מקום להתיר.

